

Cremona Rex var en av produkterna i grammofonfabriken.

Personalen framför fabriken, det f.d. maskinhuset vid Storgruvan i Bersbo.

Grammofoner, trådrullar, pappersmassa, kostymer, och dumpers.

Föredrag om några verksamheter och deras olika produkter i Åtvidaberg.

Rapport från projektgruppen "Övrig Industri". Tore Swärd, Berit Heimdal, Björn Andersson och Leif Wallquist.

Grammofonfabriken i Bersbo

Metallaktiebolaget Nordics tillverkning av s.k. resegrammofoner startade inne i Åtvidaberg. Verksamheten expanderade och i början av 1929 flyttade man till det gamla maskinhuset i Bersbo (Det nuvarande gjuteriet utgör ca 25% av dåvarande byggnad). Nordiska Musikaffären i Stockholm marknadsförde grammofonerna *Cremona Rex* och *Picadilly* och låg också bakom satsningen. Under chefs Eric Johansson (Grammofon-Johan) ledning tillverkade man allt på grammofonerna utom ljuddosa och stift. Man göt tonarmar, svarvade delar, snickrade och klädde chassin, förnicklade, målade och monterade. De färdiga grammofonerna sändes med tåg till Stockholm. Totalt tillverkades ett tusental. Antalet anställda uppgick till 30-40 man. I oktober 1930 upphörde verksamheten. Radiogrammofonen hade gjort entre och resegrammofoner blev omoderna. En *Cremona Rex* finns att se på Åtvids Hembygdsgård.

Trådrullar från Gissebo via England till Indien

I Gissebo, väster om Åtvidaberg, startade Karl Ribbhammar 1946 en liten fabrik för att tillverka ämnen, s.k. bobiner, för vidareförsäljning till trådrullar för textilindustrin. Trådrullsämnen var 15 cm långa hade en diameter om 7 cm. De tillverkades av björk som köptes in i meterlängder. kapades, svarvades, borrades och torkades. De färdiga rullarna exporterades av tullskäl till England, där de gavs slutfinish och vidareexporterades som trådrullar till väverier i Indien. Antalet anställda i fabriken var 4-5 man. Tillverkningen bedrevs bara ett par år. Verksamheten konkurrerades ut av finska företag med riklig tillgång till björk till låga priser.

Kvar efter tillverkningen i Gissebo, Fabriksbyggnaden och några trådrulleämnen i gräset utanför.

Massa- och papperstillverkning i Sockna – en industri som försvann

Soltorkning av papp.

Produktion vid Mariedahls Pappersbruk i Falerum.

Pappersnäringen blev aldrig någon stor och omfattande verksamhet inom vad som idag är Åtvidabergs kommun. Totalt omfattade den dock 160 år. Två handpappersbruk i Falerum och en pionjärfabrik för framställning av kemisk pappersmassa i Borkhult.

Framställningen av papper uppfanns i Kina ca år 100 e.Kr. Via Samarkand nådde det med arabernas hjälp Europa ca 1000 e.Kr. och undanträngde efter hand både papyrus och dess efterföljare pergament som skrivmaterial.

Papper är i grunden ordnat hopfiltade växtfibrer och råmaterialet var länge textillump från bomull och lin, men även halm, olika sorters gräs och efterhand återvunnet papper användes. Från 1300-talet ökade framställningen av papper snabbt i Europa genom en stor mängd små handpappersbruk. Till Sverige kom däremot papperstillverkningen inte förrän 1565. Råvaran kom efterhand att bli en begränsande faktor. Inte förrän man fann metoder för att tillverka pappersmassa på kemisk väg av trä kunde man säkra råvaruförsörjningen för tillverkning av papper av god kvalitet i större volymer.

CEDERSHOLMS PAPPERSBRUK anlades 1805 av Jonas Cederdahl vid Storån i Falerums nedre industriområde. Under åren fram till nedläggningen 1868 växlade ägarskapet ofta. Redan 1815 sålde Cederdahl bruket för att i stället starta upp Mariedahls Pappersbruk längre västerut och uppströms Storån. 1823 köpte han tillbaka Cedersholm bara för att 1825 sälja det till Falerums by som utarrenderade bruket till olika pappersmakare fram till 1850.

De goda åren för Cedersholm var från ca 1810 till 1840. Man tillverkade då en stor andel finpapper och fick bra betalt för sin produktion. Antalet arbetare var 7-10. Under de två sista decennierna tillverkades enbart grövre kvaliteter i sjunkande volymer till dåliga priser. Antalet anställda de sista åren var endast 1-3.

MARIEDAHL'S PAPPERSBRUK började uppföras 1815 men pga ekonomiska och andra problem kom inte driften igång förrän 1821. Olika ägare och arrendatorer drev bruket med växlande framgång till 1862 då det köptes av Gustav Söderqvist. Det förblev i familjens ägo tills nedläggningen 1967. På 1860-talet inleddes den specialisering på papp till i huvudsak bokbinderier och kontorsbokfabriker som skulle få bruket att överleva som ett av de sista i sitt slag i landet. Investeringar gjordes efterhand men i begränsad skala. Tiden ca 1940-55 var bruket som störst med en kapacitet om 500 ton per år och 10-13 anställda i produktionen. Mellan 1950 och 1957 tillverkades all papp till inredningen av Saabs personbilar.

BORKHULTS PAPPERSMASSEFABRIK anlades 1872 och var en av den svenska cellulosaindustrins pionjäre-läggningar. Fabriken byggdes för sodacellulosameto-den, den äldsta kemiska metoden som nu var ny och introducerades från England till Sverige. Metoden var otillförlitlig och gav mycket höga produktions-kostnader. 1882-84 byggdes fabriken därför om till produktion enligt den då nyuppfunna sulfatmeto-den. Massan som tillverkades var av god kvalitet och merparten exporterades till England. Lönsamheten var god under en period. Drygt 1000 ton massa per år tillverkades och antalet anställda uppgick till 40-50 man. Tvist med markägaren om skogsråvara, efter-hand pressad lönsamhet genom konkurrens från nyare och större massabruk samt synnerligen besvär-liga transporter för utleveranserna resulterade i bru-kets nedläggning 1904.

Textilindustri i Åtvidaberg – ett minne blott

Under de senaste 200 åren har det i Åtvidaberg funnits flera textilindustrier. Den här redovisningen omfattar endast de två största. Förutom dessa har det också funnits bl.a. ett damastväveri i Åtvidaberg och ett spinneri i Falerum.

BARONIET ÅTVIDABERGS KLÄDESFABRIK startades år 1817. Fyra byggnader användes för tillverkningen. De var belägna intill och på på båda sidor om Åtvids ström där det fanns ett vattenfall. Råvaran utgjordes av ull från baroniets egen fåravel. Tillverkningen omfattade hela processen från tvättningen av råva-ran fram till färgning av de färdiga tygerna. Anläggningen byggdes för att tillgodose det lokala behovet av klädestyger. Omkring 1840 avvecklades fabriken. Orsaken till detta är okänd.

SKRÄDDERIET BERGGREN & PETERSSON varav det nu är kvar Centrumkläder i Åtvidaberg, etablerades i liten skala år 1926 av Arvid Berggren och Evert Pettersson. 1933 flyttade man till en större lokal och startade även en konfektionsfabrik. Efterhand etablerades egna klädaffärer i Åtvidaberg, Linköping, Söderköping och Gamleby. 1944 byggs Centrumhuset. 1961 avvecklas tillverkningen och affärerna utanför Åtvidaberg varefter Centrumkläder är den verksamhet som återstår. Som mest sysselsat-tes 40-50 personer i tillverkningen och 12-15 perso-ner i affärerna.

Från snickeri i Ringstorp till världsledande dumpertillverkare i Braås

1946 startades Ringstorps Snickeri AB med huvudägarna Lennart och Karl Lihnell från Björsäter. Den första tiden tillverkades fönster och dörrar, men snart började man producera drivhjulskärror. Detta var kärror att hänga efter en hjultraktor. Kärrorna kopplades till traktorns kraftuttag och med hjälp av en polhemsknut överfördes kraften till den drivande kärraxeln. Idén till det hela hade en Martin Lännström kommit på, men konstruktionen köptes

över av herrarna Lihnell. Det hela var en världsnyhet och företaget fick patent på drivkärran världen över.

Företaget Lihnell Vagn AB bildades och under tio års tid kom verksamheten att expandera i Ringstorp och Björsäter. Efterhand krävdes en större expansion och såväl produktionsytor som bostäder till personalen. Åtvidabergs kommun uppvaktades en längre tid om hjälp för att underlätta expansionen, tyvärr utan framgång.

1957 flyttade därför Lihnell Vagn AB till Braås i Småland, en kommun som insett möjligheterna i verksamheten. I Braås expanderade verksamheten kraftfullt och produkterna utvecklades från dragkärror till avancerade dumprar. 1974 köptes bolaget av Volvo BM AB, vilket tillförde nödvändiga resurser. 1981 lämnade den 10.000:e dumpern Braåsverken, som idag har produktion runt om i världen. Omsättningen år 2003 var 6 miljarder kronor och antalet anställda i Braås var 700.

